

Թիւնը նորէն հաստատեցաւ Կամենիցու մէջ (1666) Նիկոլ Թորոսեւիչին ջանիւքը՝ որ Լեհաստանի Հայոց առաջին արքեպիսկոպոսն եղաւ, ու 55 տարի կատարեց իւր պաշտօնը եւս եւ աշխատանքը Հօրն Փիտու՝ փարիզացի Թէաթին կրօնաւորին, որ Հռովմայ փրփա-կանտայի ժողովէն յուղարկուած էր, եւ Հայոց գրքերը ամէն տեսակ մոլորութենէն մաքրեց ⁽¹⁾:

«Մինչեւ այն ժամանակը Իւլիովի Հայոց արքեպիսկոպոսը աէրութեան կողմանէ ռոճիկ մը չունէր. 1768-ին սահմանադրու-թեամբը որոշուեցաւ որ առաջին անգամն

(1) Տեսնաք նաեւ ամսագրոյս մէջ քե Նիկոլ Հռովմայ փափաքը ինչպէս կատարեց՝ նախ Իւլիովի եւ ապա ուրիշ քաղաքներու Հայերը չարբարելով անիրաւութեամբ ու ան-հնարին բարբարոսութեամբ: Եւ քերես այս կողմանէ միայն արժանի է առաջին չար արքեպիսկոպոս Հայոց Լեհաստանի բնակչու. ապա քե ոչ, իր նախորդներն ալ արքեպիսկոպոս էին: — Նիկոլի աշակերտ եւ յաջորդը Վարդան Յունա-նեան, եւ անոր հետ Հայրն Փիտու գաղղիացին, Նիկոլին պակաս բողոքացած ամբողջացուցին, եւ փրփախանտային կամքը աւելի ճիշդ կատարեցին, երբոր իրենց մօթին ծուռ աչքովը ծուռ եւ մոլար տեսան մեր եկեղեցական գրքերուն մէջի ուղիղ եւ անարատ գրուցուածքները, եւ յանդուգն համարձակութեամբ փոփոխեցին եւ ապականեցին զանոնք:

որ մէկ հռովմեական յոյն աբբայարանի մը աթոռը պարապ մնայ, անոր ռոճիկը Հայուն երթայ:

«Լեհաց 1790-ին բրած աշխարհաժողովը հրաման տուաւ Հայոց գեաին գնելու՝ երկու հարիւր հազար ֆիորլինի արժէքով. այս ստրկով պիտի ապրէին ռուսահայ արարողութեան եկեղեցականները. իսկ պապին նոյն վախճանաւ տուած ստակը Իւլիովին Կամենից փոխադրուեցաւ: Այն ատենները Հայք բազմացած լինելով Ռուսաստանի մէջ, հրաման ընդունեցան դպրոցներ բանալու, եւ շատ մը եկեղեցականներ Իւլիով յուղարկելու որ իրենց ուսմունքը Հայոց վարժարաններուն մէջ ընեն:

«Վերջապէս 1810-ին Քրիստոֆորիչ կամ՝ Քրիսթոֆովիչը բոլոր Ռուսաց կայսերու-թեան մէջի Հայոց եպիսկոպոս անդանեցաւ, եւ տէրութիւնը անոր աթոռանիստ քաղաք որոշեց Մոհիլեւը՝ Տնեթթեր գեաին վրայ՝ վեց կանոնիկոսով. այն աթոռը կրօնական խնդիրներու մէջ հպատակ էր Լատին մետրապօլիին »:

ԱՌԱՎ

ԳԱՅԼՔ ԵՒ ՈՁԽԱՐՔ.

Գայլերուն ձեռքէն

Խեղճ ոչխարաց

ձարը հատած,

Կեանքը կեանք չէր,

Ի՞նչ ընեն, որմը գիմեն

Որ հօտերնին քիչ մը հանգչէր:

Վերջապէս բողոք բրին

Գաղաններուն մեծ տէրութեան,

Եւ մեծաւորքն որոշեցին

Ատեան կոչել ընդհանրական:

Այն ժողովին մեծ մասն իրաւ
Գայլերն էին քան այլ գաղան ,
Բայց աս ալ կայ որ ով ըսաւ
Թէ ամէն գայլ է չար գաժան .

Եւ միթէ չեն տեսնուիր
Շատ այնպիսի աղէկ գայլեր
Որ ոչխարաց խիստ ալ մօտիկ
Հեզ ու հանդարտ տոտիկ տոտիկ
Շուրջ ման կուգան կամ կը պառկին —
Ե՞րբ , — երբոր կնշտ է վորերնին .
Ուրեմն ինչո՞ւ այն ժողովին
Գայլեր ներկայ չըլինէին .

Իրաւ՝ պէտք է ոչխարները պաշտպանել ,
Բայց գայլերն ալ իրաւունք չէ շատ նեղել ,
Ուստի օր մը թաւ անտառին խորերը
Ժողովրդեցան գաղանները ,
Խորհուրդ ըրին , մըտմըտացին , գատեցին ,
Վերջապէս ելան՝ օրէնք մը դրին :
Կուղէք օրէնքն ալ բառ առ բառ
Ձեզ թարգմանեմ աշխարհաբառ .

« Թէ որ գայլ մը ոչխարներուն մօտ չարութիւն ընէ ,
Կամ՝ ոչխարի մը վրնաս հասցընէ ,
Ոչխարն ունի իրաւունք՝ առանց բընաւ վախնալու
Բըռնել գայլուն շըլինքէն՝ գատաստանի քաշելու
Մօտ գըտնըւած անտառը ,
Եւ ըսել իւր պատճառը » : —
Այս օրէնքին խօսք մը կայ .
Ոչ գատ պէտք է , ոչ վըկայ :
Բանը սրն է . —

Ես կը տեսնեմ , — ամէն մարդ ալ կը տեսնէ —
Որ թէ պէտեւ գայլերուն
Ձէ տըրուած ազատութիւն ,
Ոչխարք սրբան կուղեն ըլլան բողոքաւոր ,
Ո՛րքան կուղեն աղաղակեն ,
Գայլերն ոչխար կը կըրեն ու կը կըրեն .